

MS BW
IVANOW
0120

C

001621252

120

Majmū'a (collection)

(Arabic syntax).

150

Ducknow

16.XI.26.

4.1.

شماره ۱۲۰

120

ولاتعسر

بسم الله الرحمن الرحيم **وتم باطن**

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة على خير خلقه محمد وآله
 اجمعين **باب** بيان ارشادك الله تعالى في الدارين **مقصود** استيعاب
نوع که بتدیر بعد از حفظ مفردات لغت و معرفت اشتقاق و
 ضبط معانی تشریف باسما بلیغیت **کیست** راه نماید و بزود بر سر
 ابواب بنار و در سواد خواندن توانائی دهد **توفیق** الله تعالی و چون
 بدانکه لفظ مستعمل در سخن عرب **دو قسم است** **دوم** که مفرد و لفظی
 تنها که ولالت کند بر یک معنی و از آنکه خوانند **و کلام** **است**
 چون صل و فعل چون ضرب **دو قسم** چون صل چنانچه در تشریف که است
امام **کتاب** لفظی باشد که از دو کلمه یا بیشتر صل شده باشد و هر دو لفظی

که

کند بر خبر معنی دان **دو قسم است مفید و غیر مفید** است که چون
 قابل بر آن سکوت کند سامع را خبری باطلی معلوم شود و از آن جمله گویند
 و کلام نیز بس **جمله بر دو قسم خبریه و نشانیه** فصل بد آنکه جمله خبریه است
 که قایلش را بصدق و کذب صفت توان کرد و آن **دو نوع است اول آنکه**
 جز اولش اسم باشد و از آن جمله **اسمیه** گویند چون بد عالم زید داناست جز
 اولش **سند الیه** است و از آن جمله **اوه** گویند و جز دومش **سند** و از آن
 گویند **دوم** آنکه جز اولش فعل باشد و از آن جمله **فعلیه** گویند **چون** ضرب
 بزود جز اول **سند است** و از آن **فعل** گویند و جز دوم **سند الیه**
 و از آن **فاسل** گویند و بد آنکه **سند کم است** و **سند الیه** نیز و حکم کنند
سند و **سند الیه** تواند بود و **فعل** **سند** باشد فقط و حرفه این
 و نه آن **فصل بد آنکه جمله نشانیه** است که قابل از اصدق و کذب
 و صفت توان کرد و آن **چند قسم است امر** چون **ضرب** و **بهری** **چون**
لا تضرب **استفهام** چون **هل ضرب زید و تمی** **چون** **لیست زید ایا**
ترجمی **چون** **لعل** **و غائب** **مفقود** **چون** **بعث** **و اشتربت** **و ند**
یا الله **و عرض** **چون** **الانزل** **سنا** **فقیصبت** **خس** **او** **خمن** **و الله** **لا ضرب**

است
 محال
 است
 ۱۲

و تعجب چون با حسن و احسن به **فصل** به آنکه مرکب میگردانست که چون
 قال بران سکوت سماع را خبری باطلی معلوم شود و آن **قسم** است
اول مرکب اضافی چون غلام زید حر اول **امضاف** گویند و جزو دوم را
مضاف الیه و مضاف الیه همیشه مجرور باشد **دوم** مرکب سنائی و او
 که دو اسم را یکی که باشد و اسم دوم متضمن حرفی باشد چون اعمش
 تا نهم عشره که در اصل این و عشره و تسعه و عشره بود است و او را **فصل**
 اسم را یکی کردند و بر وجهی بنی باشند فتح الاثنا عشره که جز اول **مترکب**
 مرکب منع صرف و آن است که دو اسم را یکی که باشد و اسم دوم متضمن
 حرفی باشد چون علیک و حضرت حر اول منی باشد بر فتح برید
 اکثر علما جزو دوم معرب میمانند **به آنکه** مرکب میمانند خبر جمله باشد چنانکه
 غلام زید قائم و غندی احد عشر در سما و جبار علیک **فصل** به آنکه هر جمله که
 نباشد لفظاً چون **ضرب زید** و یا تقدیر **چون** اضر ب که است در و بر است
 و از این پیشتر باشد و بیشتر احدی نیست و **به آنکه** هر کلمات جمله بسیار
 اسم و فعل و حرف را با یکدیگر تمیز باید کرد و نظر کردن که معرب است یا منی و
 و عامل است یا معمول و باید دانستن که تعلق کلمات با یکدیگر چگونه است

تالند

تا سندا و اسناد الیه پیدا کرد و دو معنی جمله تحقیق معلوم شود **فصل** بدانکه علامت
 آنست که الف لام و یا حرف ثمر و ر اول این در آید **چون** الحمد و زید و یا توبین و در آخر
 باشد **چون** زید یا سندا الیه باشد **چون** زید یا قائم یا مضاف باشد **چون** علامت
 یا مضاف باشد **چون** قریش یا بنو سب یا **چون** بعد اوی یا یعنی باشد **چون** همان
 باشد **چون** رجال یا موصوف باشد **چون** حارر جل عالم یا یا اثر حرکت پیوسته **چون** ضاربت
و علامت آنست که اول اوقد باشد **چون** قد ضربت و یا سیر باشد **چون** سیرت و یا
 باشد **چون** سوف یا عرف باشد **چون** لم یضرب یا مضمون متصل **چون** ضارب یا
 ساکن **چون** ضربت یا امر باشد **چون** اضررب یا یضرب باشد **چون** لا تضرب
علامت آنست که هیچ علامتی از علامات اسم و فعل در و نبود **فصل** بدانکه **کما**
عرب دو قسم **معرب** و **منعی معرب** آنست که بدخول حوال از او متغیر کرد **چون** زید
 در جہانی زید و رایت زید و حررت بزید یا حال است و زید معرب است
 و ضم احوال است و اول محل اعراض است **منعی** آنست که از وی بدخول حوال مختلف
چون هو لار که در محل رفع و نصب و جر یکسان باشد **فصل** بدانکه جمله معروف است
 و از افعال فعل با و امر حاضر معروف و فعل مضارع با و نون جمع موزون و
 نونهای ماکد نیز معنی است و بدانکه اسم **خبر** ممکن نیست فا ما **نم** ممکن است

و علامت آنست که هیچ علامتی از علامات اسم و فعل در و نبود

و این بر هفت نوع است اول مضمرات دویم اعلام چون زید علم
 سیوم اسما و اشارات چهارم اسما و موصولات و این دو قسم در
 مهمات گویند پنجم معروف یمند چون بارجل ششم معروف
 بالف لام چون الرحل بستم اسمیکه مضامف باشد بسوی
 این پیش چون علامه و علامه زید و علامه بداد علامه الدی کند
 و علامه الرحل و کله است که موضوع باشد برای چیزی غیر از
 چون اجل و فرس **فصل** بدانکه اسم بر دو صفت است
 مذکر و مؤنث مذکر است که در دو علامت تانیث نباشد
 چون رحل و مؤنث هفت است که در دو علامت تانیث
 باشد چون اعراف و علامت چهارم تانیث تا چون طلح و الف
 مقصوره چون حلی و الف ممدوده چون حمز و ذنا مقدره
 چون ارض که در اصل ارضه بوده است بدلیل ارضیه زیرا که
 تصغیر اسما را باصل خود برد و این را مؤنث سماعی گویند
 بدانکه مؤنث بر دو قسم است جمع و فطری حقیقی است
 که باز او حیوانی مذکر باشد چون اعراف که باز او در اصل

ست و نامة که باز او اجل است و لفظ است که باز او
 حیوانی مذکر نباشد چون ظلمه و قوه **فصل** بدانکه اسم
 بر همه صفت است واحد وثنی و مجموع واحد است که
 دلالت کند بر یکی چون رجل و منی است که دلالت کند
 بر دو بیست آنکه الفی یا یای ما قبل مفتوح و لغوی مسمو را نیز
 پیوندد چون رجلمان در جلین و مجموع است که دلالت
 کند بر بیش از دو بسبب آنکه تغییر می آورد واحد کرده باشند
 لفظا چون رجال یا تقدیر چون فلک که واحدش نیز
 فلک است بر وزن فَعْل و تبعش هم فلک بر وزن اسم
فصل بدانکه جمع باعتبار لفظ بزرگتر است جمع تکسیر و
 جمع تصحیح جمع تکسیر است که نیای واحد و رسالت
 نماید چون رجال و مساحد و اسننه جمع تکسیر در شمالی
 بسماع تعلق دارد و قیاس را در و محال نیست اما
 در رباعی و حماسی بر وزن فعال باشد چون جعفر
 و جعفر و جعفرش و جماع بر حذف حرف حماسی و جمع

تصحیح است که بنیادی واحد و در سلامت بماند و آن بر
 دو قسم است جمع مذکر و جمع مؤنث جمع مذکر نسبت
 که او ای ما قبل مضموم ما مای ما قبل مکسور و لونی
 مفتوح در آخرش پیوندد چون مسلمون و مسلمین و
 جمع مؤنث است که الفی یا ماطی یا آخرش پیوندد چون
 سلامت بدانکه جمع باعتبار معنی بر دو نوع است جمله
 تظلمه و جمع کثره و جمع قلته است که بر کم ازده اطلاق کند
 و آنرا چهار بنیاست افعلی چون اکتب و افعال چون
 اقوال و افعله چون ارحمه چون اعومه و فعله چون
 علمته و جمع کثره است که بر ده و بیشتر ازده اطلاق کند
 و اینها ان بر چه غیر ازین چهار بنیاست **فصل** بدانکه
 اعراب اسم صفت افع لقب خبر و اسم تملک باعتبار
 وجه اعراب بر شانزده قسم است **اول** مفرد و متصرف
 صحیح چون نرید **دوم** مفرد و متصرف جاری مجری صحیح
 چون دلوی و طبی **سوم** جمع مکسر متصرف چون رجال

دولو و رجال ۴

رفع شان بصفت باشد و نصب بفتح و جر کسره چون جانی زید و رایت
 زید و دولو و رجال و مررت بزید و دولو و رجال چهارم جمع مؤنث سالم فاعل
 و نصب و جر کسره چون بن مسلمات و رایت مسلمات و مررت مسلمات پنجم
 غیر منصرف و آن اسم است که دو سبب از سبب منع صرف درو باشد و سبب
 منع صرف نه است عدل و وصف و تانیث و معرفه و عجم و جمع و ترکیب
 و وزن فعل و الف و لون زید تان چون عمر و احمد و طلحه و زینب و ابراهیم
 و سجد و معد یکرب و احمد و عمران فاعل تان باشد و نصب و جر بفتح چون
 جانی عمرو و رایت عمرو و مررت بعمر اسم است مکبره و قتیکه مضاف
 باشد بنویز یای متکلم چون اب و احم و بن و م و ز و مال رفع شان بواو
 باشد و نصب بالف و جر بی چون جانی ابوک و رایت اباک و مررت
 بابیک هفتم منفی چون جبران هشتم کلا و کلتا مضاف بضمیر شان و
 ایشان رفع شان بالف باشد و نصب و جر کسره بیای ماقبل مفتوح
 چون جاد جبران و کلاها و ایشان و ایشان و رایت جلیین و کلیها و تانین
 و مررت بر جلیین و کلیها و ایشان دهم جمع مذکر سالم چون مسلمون یازدهم
 دوازدهم عشرون تا تسعون رفع شان بواو که ماقبل او مضموم باشد و نصب و جر

اوران عدل را بنام تو نشانی
 متعلق فعل مثال همان شد نظر
 فعل نشانی اش نشان این جمع
 مثل نظام دان تو فعل فعل کسره

ر
سکین

بیای که ماقبل او مکسور باشد چون جا سمدون والو مال و عشر ون حلا و
 رایت مسکین و او بی مال و عشرین حلا و مرت مسکین و او بی مال و عشرین
 حلا **سید دهم** اسم مقصود ان اسم است که آخر او الف مقصود باشد چون موسی
چهار دهم غیر جمع مذکر سالم مضاف بیای متکلم چون غلامی رفع شان بتقدیر
 ضم و نصب بتقدیر فتح و جر بتقدیر کسره و در لفظ همیشه یکسان باشد چون
 جانی موسی و غلامی و رایت موسی و غلامی و مرت موسی و غلامی **پانزدهم**
 اسم مقصود ان اسم است که آخرش یا ماقبل یله مکسور باشد چون القافی
 و الراجی فعش بتقدیر ضم و نصبش بفتح لفظی و جرش بتقدیر کسره چون جا
 القافی و رایت القافی و مرت بالقافی **شانزدهم** جمع مذکر سالم مضاف
 بیای متکلم چون سلمی فعش بتقدیر واو باشد و نصب و جر بیای ماقبل
 مکسور چون هولاء سلمی که در اصل سلمون بود لکن باضافه سا قاطع شد
 سلموی شد و او و یا بهم آمدن بودند و سابق ساکن و او را بیاید بدل کردند
 و یا دریا و غام کردند سلمی شد و ضمت میم را کسره بدل کردند برای نسبت
 یا چون جا سلمی و رایت سلمی و مرت سلمی **بدانکه** اعراب مضارع
 سه است رفع و نصب و جرزم و فعل مضارع باعتبار وجوه اعراب چهارم

چهارم است **اول** صحیح مجرد از ضمیر بارز مرفوع برای تنبیه و جمع مذکر و برای
 سونت مخاطب رفعتش لغیر و نصب لغیر لفظی و جزم بسکون چون هو ایضرب و
 لن ایضرب و لم ایضرب **دوم** مفرد معتدل و اوی چون یغزو و یای چون یغزو
 رفعتش بتقدیر ضم و نصب لغیر لفظی و جزم بکسوف لام چون هو یغزو و لن یغزو
 و لم یغزو و لم یرم **سوم** مفرد معتدل الفی چون یرضی رفعتش بتقدیر ضم و نصب
 بتقدیر فتحه باث و جزم بکسوف لام چون هو یرضی و لن یرضی و لم یرضی **چهارم**
 صحیح یا معتدل یا ضمیر باری مذکور ه رفع شان باثبات لوزن باشد چنانکه در
 تنبیه کوی ه ما ایضربان و یغزوان و یرمیان و یرضیان و در جمع مذکر کوی
 ایضربون و یغزرون و یرسون و یرضون و در مفرد سونت حاضر کوی انت
 تضرین و تغزین و ترضین و ترضین و نصب و جزم بکسوف لوزن چنانکه در
 تنبیه کوی لن ایضربا و لن یغزوا و لن یرمیا و لن یرضیا و لم ایضربا و لم یغزوا
 و لم یرمیا و لم یرضیا و در جمع مذکر کوی لن ایضربوا و لن یغزوا و لن یرموا و لن
 یرضوا و در واحد سونت حاضر کوی لن تضرین و لن تغزین و لن ترضیا
بدانکه عوامل اعراب بردو قسم است لفظی و معنوی **قسم اول** در عوامل
 لفظی **بدانکه** عوامل لفظی بر قسم است حروف و افعال و اسما و این

و هو یرمی

پنج وجه رواست چون لآحول ولاقوة الاباهه ولاحول ولاقوة
 الاباهه ولاحول ولاقوة الاباهه ولاحول ولاقوة الاباهه ولاحول
 ولاقوة الاباهه پنج حروف ندا و ان پنج است یا وایا ویا وای و همزه
 مفتوحه و این حروف منادی مضاف را نصب کنند چون یا عبد الله
 و مشابه مضاف را چون یا فاعل جمعا و نکر غیر معین را چنانکه اعمی گوید
 یا جمل خنبدی و منادی اسفند معروفه باشد بر علامت رفع چون یا زید
 و یا زیدان و یا زید من یا سلمون و یا سوسی و یا قاضی بدانکه ای
 و همزه برای نزدیک باشد است و یا و یا برای دور و یا عام است **مصل**
دوم در حروف عامله در فعل مضارع و ان دو قسم است **قسم اول** حروف تکیه
 فعل مضارع را نصب کنند و ان چهار است **اول** ان چون اریذ ان تقوم
 و ان با فعل بمعنی مصدر باشد یعنی اریذ قیامک و بدین سبب او را
 مصدر میگویند **دوم** لن چون لن یخرج زید ولن برای تاکید نفی است
سوم کی چون اسمیت کی ادخل الجنة **چهارم** اذن چون اذن اکر
 در جواب کسی که گوید انا انیک غدا بدانکه ان بعد از شش حروف بقدر
 باشد فعل مضارع را نصب کند بعد حتی نحو است حتی ادخل البلد و

ولام خود و ما کان الدلیعذبهم و او بمنع الا ان لا یا الا ان نحو اثر تک
 او تعینتی حتی و او الصرف و لام کی و فاکه در جواب شش چیز است امر و
 نهی و لای و استفهام و منی و عرض و استلهای شهواند **دوم**
 در حر و فیکه فعل مضارع را جزم کند و ان پنج است لم و لما و لام امر و لای
 نهی و ان شرطیه چون لم یضرب و لما یضرب و لایضرب و ان تنهیه انضرب
 بدانکه ان در دو جمله در آید چون ان تنضرب ان تضرب انضرب جمله
 اول را شرط گویند و جمله دوم را جزا و ان برای مستقبل است اگر چه
 در ماضی در آید چون ان ضربت ضربت و اینجا جزم تقدیری است
 زیرا که ماضی موجب نیست **بدانکه** چون جزا را شرط جمله سیم باشد یا
 امر یا نهی یا دعا فاد جزا ان لازم باشد چنانکه ان تا نبی فانت
 مکرم و ان رایت زید افاکرم و ان اماک عمر فلتهنه و ان اگر تنبی
 فجزا که احد خیر **باب دوم** در عمل افعال بدانکه صح فعلی غیر عامل است
 و افعال در عمل بر دو قسم است **اول** معروف بر دو قسم است بدانکه فعل
 معروف خواه لازم باشد خواه متعدی فاعل را بر رفع کند چون
 قام زید و ضرب عمرو شمس را نصب کند **اول** مفعول مطلق را چون

چون قام زید قیاما و ضرب زید ضربا **دوم** مفعول فیه را چون صحت یوم الجمعة و جلسه
 فوقک **سوم** مفعول مع را چون جاز البرود و الجلباب **چهارم** مفعول له را چون قمت
 اگر اما زید و ضربته تا و بیایم **حال** را چون جاز زید را کبا **ششم** تیز را وقتیکه در نسبت فعل
 بفاعل بهایی باشد چون طاب زید لفظ **اما فعل متعدی** مفعول به را الفب کند چون
 ضرب زید و عروا و این حمل فعل لازم را نباشد **بدانکه** فاعل اسمیست که پیش از و فعلی باشد
 مسند بدان اسم بطریق قیام بران اسم چون ضرب زید و مفعول مطلق برصدایت که
 واقع شود بعد از فعلی و آن مصدر بمعنی آن فعل باشد چون ضربا در ضربت ضربا
 و قیاما در قمت قیاما مفعول فیه اسمیست که فعل مذکور در واقع شود و از طرف گویند
 و ظرف بر دو قسم است ظرف زمان چون یوم و صحت یوم الجمعة و ظرف مکان چون
 عند جلست عندک و مفعول مع اسمیست که مذکور باشد بعد او و بمعنی مع چون
 جاز البرود و الجلباب ای مع الجلباب مفعول له اسمیست که دلالت کند بر چیزی که سبب
 فعل مذکور باشد چون اگر اما و قمت اگر اما و حال اسمیست نکره که دلالت کند
 بر بیعت فاعل چون چون را کبا در جاز زید را کبا یا بر بیعت مفعول به چون شد و
 در ضربت زید شد و یا بر بیعت هر دو چون را کبین در لقیف زید را کبین و فاعل
 مفعول را زدو الحال گویند و آن غالباً معرفه باشد و اگر نکره باشد حال را مقدم دارند

چنانچه جبارنی را کبار جل و حال هر نیز باشد چنانکه ایت الامیر و هوراکت میزاید
 که رفع ابهام کند از عدد چون عندی خشنون درهایا وزن چون عندی
 رطل زنیایا از کین چون عندی قفیزان بر ایازست **ح** چون مانی السما قدر
 راحتسما باوازلست چون طالب زید لطف و مفعول به آسیمست **ک** فاعل **پ**
 واقع شود چون ضرب زید عمر **ب** **ا** **ک** فاعل بر دو قسم است **م** نظر چون ضرب زید
 و مضربا بر چون ضربت و مضربست **چ** چون زید ضرب که فاعل ضرب هست **ع** یعنی
 پوشین است **د** **ا** **ک** چون فاعل موندت حقیقی باشد یا ضمیر موندت علامت
 مانیت و فعل لازم باشد چون قامت هند و هند قامت ایهای و بر مظهر
 غیر حقیقی و در مظهر جمع مکتب و در وجه روا باشد چون طلوع الشمس و طلعت الشمس و قام
 الرجال و قامت الرجال **ق** **س** **د** **و** **م** مجهول بجای فاعل مفعول به را بر رفع کند
 و باقی مفعولات را نصب کند چون ضرب زید یوم الجمعة امام لاسیر ضربا شد
 فی داره نادیا و الخشب و فعل مجهول را فعل مالم یسم فاعله کوبید و مرفوش
 مفعول مالم یسم فاعله **د** **ا** **ک** فعل متعدی بر چهار قسم است **اول** متعدی بیک
 چون ضرب زید عمر **د** **و** **م** متعدی بدو مفعول که اقتصار بر یک مفعول روا
 باشد چون اعطی و آنچه در معنی او باشد چون اعطیت زید ادرها و انا

و اینجا اعطیت زید او اعطیت در همانیز جایز است **سوم** متعدی به مفعول
 که اقتصار بر یکی جایز نباشد و این در افعال قلوب است چون علمت و ظننت
 و حسبت و خلعت و زعمت و رایت و وحدت چون علمت زید افاضل و ظننت
 زید اعلا **چهارم** متعدی به مفعول چون اعلم و اری و انبار و نبار و اخبر و خبر
 و حدث چون اعلم زید اعمر افاضل **بدانکه** اینهمه مفعولات مفعول به اند و مفعول
 دوم در باب علمت و مفعول سوم در باب علمت و مفعول اول و مفعول معکب
 فاعل نتوانند نهاد و دیگر تا ارشاید و در باب اعطیت مفعول اول مفعول
 لائق تر باشد از مفعول دوم **بدانکه** افعال ناقصه هفده اند کان و صار و ظل
 و بات و اصح و اضمحی و آسی و عاد و اص و عد و اراج و ما زال و تنگ
 مایج و مافتی و مادام و کس و این افعال بفاعل تنها تمام شوند و محتاج
 باشند به چیز و بدین سبب ایشانرا ناقصه گویند در جمله اسمیه روند سندا لید را بر رفع
 کنند و سندا بر نصب چون کان زید قاما و مرفوع اسم کان گویند و منصوب
 خبر کان و باقی علی بنه القیاس **بدانکه** بعضی ازین افعال در بعضی احوال بفاعل
 تنها تمام شود چون کان مطر شد باران بمعنی حصل و ادرا کان تامر گویند و گاه
 زائج نیز باشد **بدانکه** افعال مقاربه چهار است عسی و کاد و کرب و او شک

و این در جمله سید و چند روند چون کان اسم را بر رفع کنند الا انکه خبر ایشان فعل
 مضارع باشد با آن چون **سازید** آن یخرج یا بی ان نحو عسی زید یخرج
 شاید که فعل مضارع با آن فاعل عسی باشد و خبر احتیاج به افتد چون عسی ان
 یخرج زید و محل رفع بمعنی مصدر **بدانکه** افعال مدح و ذم چهارست لغم و حمدا
 برای مدح و بسوس و سار برای ذم و هر چه بعد فاعل باشد امر مخصوص بالمدح و یا
 مخصوص بالذم گویند و شرط آنست که فاعل معروف بلام باشد چون لغم الرجل صاحب
 القوم زید یا ضمیر مستتر مبنی بر مکره چون لغم رجلا زید فاعل لغم هوست مستر در لغم و
 رجلا منصوب بر تمیز زیرا که هوهم هست و حمدا زید است فعل هست و ذافاعل در زید
 مخصوص بالمدح و همچنین بسوس الرجل زید و سار الرجل عمر **بدانکه** افعال تعجب و وضع
 است از هر مصدر ثلثانی مجز و باشد اول نا فاعل چون ما حسن زید القدره ای
 حسن زید او یا بمعنی ای شی هست در محل رفع خبر مبتداء و فاعل حسن هوست در و
 ستر و زید مفعول به دوم افعلی چون حسن زید صیغه امر است بمعنی خبر تقدیرش
 حسن زید ای صادر از حسن و باز یاده است **باب سوم** در عمل اسماء **بدانکه**
 اسماء عامه یازده قسم است **اول** اسماء شرطیه بمعنی ان و ان نه است ممن و ما
 و این دومی و ای واتی و اذی و حیثی و مایه فاعل مضارع را جزم کنند چون ممن

با متدا و حسن
 در فصل رفع ۳

من تضرّب اضرب و ما تفعل افعل و این بجز احسن و مستی توّم اتم و ای شیء
 یا کلّ کلّ و ای انکسب ما کسب و اذونات فزاساف و حیثما تقصد اقص و حیثما
 تقعد اقع و **ووم** افعال اسماء بمعنی ماضی چون بیبهات و شتان و سران
 اسم را بنا بر فاعلیّه بر فعّ کنند چون **جهیات** یوم العید ای بعد **سیوم** اسماء
 افعال بمعنی امر حاضر چون روید و بید و دوک و چپیل و علیک و تا اسم را **ب**
 کنند بنا بر مفعولیّه چون روید زید ای **المهل** **چهارم** اسم فاعل معنی حال
 یا استقبال عمل فعل معروف کند بنا بر اعتماد کرده باشد بر لفظی که پیش او باشد
 و ان لفظی که ابتدا باشد در لازم چون زید قائم ابوہ در تعدی چون زید ضارب
 ابوہ عمر یا که موصوف باشد چون مررت بجز ضارب ابوہ بکرایا موصول باشد
 چون جاء القائم ابوہ و جار فی الضارب ابوہ عمر و یا ذوالحال باشد چون جانی
 زید را کبا غلام فرسایا بنزه استفهام چون اضارب زید عمر و یا حرف نفعی چون ما قام
 زید همان عمل کند که قام و ضرب بیکر و قائم و ضارب میکنند **پنجم** اسم مفعول معنی **حالی**
 عمل معنی مجهول میکنند بنا بر اعتماد و مذکور چون زید مضروب ابوہ و عمر معطی غلام درهما
 و بکر معلوم ابنه فاضل و خال مخبر ابنه عمر و افاضل همان عمل که ضرب و اعطی و علم
 و اخیر بیکر مضروب و معطی و معلوم و مخبر **ششم** صفت مشبیه عمل فعل خود میکنند

بشرط احوال مذکور چون زید حسن غلامه همان عمل که حسن میکرد حسن میکند **تفصیل**
 و استعمال خبر سه وجه است بمن چون زید افضل من عمر و یا با الف و لام چون جاننی زید
 الافضل و یا با ضافه چون زید افضل القوم و عمل او در فاعل باث و ان هوس فاعل
 افضل که در دست است **هشتم** مصدر بشرط اتمه مفعول مطلق نباشد عمل کند چون اعجی فرب
 زید و **نهم** اسم مضاف مضاف الیه را خبر کند چون جاننی غلام زید **اگر** اینجا لام حقیقه
 مقدر باشد زید که تقدیرش آنست که غلام زید **دوم** اسم تام تمیز را نصب کند و تمامی اسم یا خبر
 تخوین باشد چون رطل زیا یا تقدیر تخوین چون احد عشر جولا و زید اکثر منک لایا بنون
 تشبیه چون عندی قهیزان بزیا بنون جمع چون قل بل انکم بالاکسرین احوال یا مشابه
 لوان جمع چون عندی عشرون دره یا تسعون یا با ضافه چون عندی ملوه **یازدهم**
 اسم ارکانیه از عددان دو لفظ است کم و کذا و کم بر دو قسم است استقامیه و خبریه کم
 استقامیه تمیز را نصب کند و کذا تمیز را نصب کند چون کم رجلا عندک و عندی کذا رجلا
 و کم خبریه تمیز را نصب خبر کند چون کم مال النفق و کم دار بنیت و کای من جاره بر تمیز
 کم خبریه آید چون قوله تعالی کم من ملک فی السموات **قسم دهم** در عوالم معنوی **نهم**
 عوالم معنوی بر دو قسم است **اول** ابتداء یعنی خلوا اسم از عوالم لفظی که مبتداء و خبر
 بر رفع کند چون زید قائم واجباً گویند که زید مبتداء است مرفوع با ابتداء و قائم خبر مبتداء

وان ال زید قائم و تاکید ممنوی بهشت لفظ است نفس و عین و کلا و کلتا
و کل و اجمع و اکتع و ابع و البصع چون جاننی زید نفسه و جاننی زیدان النفسهما
و جاننی الزیدون انفسهم و عین برین قیاس و جاننی الزیدان کلاهما و البندان
کلتا هما و کلا و کلتا خاص اند یعنی و جارا القوم کلم جمعون و اکتعون و ابعون
و البصعون **بدانکه** اکتع و البصع اتباع اجمع اند پس بدون اجمع و مقدم بر اجمع بنا
سیوم بدل و او تابعی است که مقصود به نسبت او باشد و بدل بر چهار قسم است بدل
لکل و بدل الاشتمال و بدل الغلط و بدل البعض و بدل الکل انت که مدلولش عین
بدل منه باشد چون جاننی زید احوک و بدل البعض انت که مدلولش جزر بدل
باشد چون ضربت زید ارسه و بدل الاشتمال انت که مدلولش متعلق به بدل منه
باشد چون سب زید ثوبه و بدل الغلط انت که بعد از غلط بلفظی دیگر باید که چون
مرات بر جل حمار چهارم عطف بحرف و او تابعی است که مقصود باشد به نسبت یا
تبعوش بعد از حرف چون جاننی زید و حروف عطف ده است و فصل **سیوم**
یا و کلمه انت را الله تعالی و او را عطف نسق نیز گویند **بیم** عطف بیان و او تابعی است
غیر صرف که متوجه را روشن کرد و اند چون قسم باشد ابو حفص عمر و قتیله لعمر شهو باشد
و جاننی زید البعیر و ملکیت مشهو باشد **فصل دوم** در بیان منصرف و غیر منصرف

تصرف الت که هیچ سبب از اسباب منع صرف درو نباشد و غیر تصرف است
 که دو سبب از اسباب منع صرف درو باشد و اسباب منع صرف نه است ^{صرف} عدل و
 و تانیث و معرفه و تخم و جمع و ترکیب و وزن الفعل و الف و لون و زیدنا
 چنانچه عمر عدل و علم و ملک و شکت و صف و عدل و طلح و تانیث و علم
 و زینب تانیث معنویت و علم و جعلی تانیث بالف مقصوده و حرمانه
 بالف محدود و این مؤنث بجای دو سبب است و ابرایم تخم است و علم و ^{محمد}
 و صایح جمع است صیغه منتهی الجمع هم بجای دو سبب و بعلم علم و ترکیب
 است و آخر وزن فعل است و علم و سکران الف و لون زائد تان است
 و وصف و عثمان الف و لون زائد تان است و علم و تحقیق غیر منفرد
 اگر کتب معلوم میشود **فصل سوم** در حروف غیر عاده و ان شانزده قسم است **اول**
 حروف اینجاب و ان سه است **اا و انا و انا** و **دوم** حروف ایجاب شش است
نم و بلا و اجل و حمیر و ای و ان سوم حروف تفسیر و ان دو است **چهارم** حروف
 مصدر و ان سه است **ما و ان و ان** و **ما و ان و انا** و **ما و ان و انا** و **ما و ان و انا**
 یعنی مصدر **پنجم** حروف تخیص و ان چهار است **ال و هلا و لولا و لولوا**
ششم حروف توقع و ان قد است برای تحقیق در ماضی و برای تقریب تا

ای و ان

با گروانیدن

بحال و در مضارع برای تفسیر **هفتم** حروف استقامت و آن سه است مادینه و طه
هشتم حروف روع و آن کلاهت بمعنی مگو و بمعنی خفا نیز است در خبر مگو کلا
سوف تعلمون **نهم** تنوین و آن پنج است مکن چون زید و تنکیر چون ضیه ای است
سکوت تامافی وقت ما مانصه بغير تنوین بمعنی همه اسکت سکوت لکل الا ان و غیر
چون یومئذ و مقابله چون سلامت و تنوین ترم که در اخباریات باشد **شعر**
اقلى اللوم عاذل و العیاب و قوی ان اصبقت لعداها و تنوین ترم در اسم
و فعل و حروف رد و اما چهار اول خاص با سم است **دهم** نون تاکید و در آخر فعل
مضارع خفیف چون اضربن و تقید چون اضربن **یازدهم** حروف زیاده و آن
هشت است ان و ان و ما و لا و من و کاف و یا و لام و چهار آخر در حروف
یا ذکرده **دوازدهم** حروف شرط و آن دو است یکی اما برای تفصیل و فا و جوا
لازم باشد کقوله تعالی فمنهم من سجد فاما الذین شقوا ففی النار اما الذین سجدوا
ففی الجنة و لو برای استفراغ ثانی بسبب استفراغ اول کقوله تعالی لو کان فیها الهة الا
الله لفسدنا **سیزدهم** لولا و او موضوع همت برای استفراغ ثانی است بسبب وجود اول چون
لولا علی الهنک **چهاردهم** لام مفتوحه برای تاکید چون لزیده افضل من **پانزدهم** با بمعنی
مادام چون انوم ما تبس الا **ششدهم** حروف مطلق و آن ده است واو و فا و نو و حتی و او و لام و لا و و اما کن

اینها در حروف استقامت و روع و تنوین و غیره است
و در اخباریات و تقید و تنوین ترم و نون تاکید
و حروف شرط و لام مفتوحه و حروف مطلق
و اینها در حروف استقامت و روع و تنوین و غیره است
و در اخباریات و تقید و تنوین ترم و نون تاکید
و حروف شرط و لام مفتوحه و حروف مطلق

تمت

14

